

A silhouette of a person sitting and reading a book is positioned on the left side of the cover. The background is a warm, orange-hued sunset sky with soft clouds. The title 'Phronèsis' is written in a large, white, serif font at the top.

Phronèsis

VAKBLAD VOOR TOEGEPASTE FILOSOFIE

NUMMER 9 - JAARGANG 3 | € 6,00

Hoe schoon zijn onze kleren?

Yessie Vanden Branden over donuteconomie,
kinderarbeid en schone kleren

De rol van media in tijden van protest

Remmelt Kielstra over filterbubbels en betrouwbaarheid

Interview met Jan Bransen

"Er moet echt iets drastisch gebeuren aan ons onderwijsbestel."

6

20

24

Artikelen

6 Hoe schoon zijn onze kleren?
Yessie Vanden Branden

16 De rol van de media in tijden van protest
Remmelt Kielstra

Aanstormend talent

26 Heb ik (mijn) werk nodig om gelukkig te zijn?
Simone Pabst

Interviews

22 Jan Bransen:
"Ik vind het wel stoer dat ze hebben gedurfd me aan te nemen"
Elselien te Hennepe

Terugkerende rubrieken

4 Voor u gespot
13 Boekenplank
14 Denkertje
20 Filmkast
29 Column
30 Agenda

Colofon

Vakblad voor toegepaste filosofie

REDACTIE
Alex Passchier
Martin Slagter
Arend Steunenbergh

HOOFDREDACTIE
Yessie Vanden Branden

EINDREDACTIE
Alex Passchier
Martin Slagter

REDACTIE-ADRES EN CONTACTGEGEVENS
Akelei 2 | 4007 TA Tiel
E-mail: contact@phronesismagazine.nl

VORMGEVING | DRUKWERK
Kevin Leijten
Practicum Printmanagement BV, Soest

FOTO OMSLAG
Aaron Burden

UITGAVE
Phronèsis is een uitgave van Hogeschool voor Toegepaste Filosofie (HTF). B.V. en verschijnt drie keer per jaar.

DIRECTIE
Martin Slagter

AUTEURS NUMMER 9
Jelle de Boer
Yessie Vanden Branden

Elselien te Hennepe
Remmelt Kielstra
Simone Pabst
Alex Passchier
Arend Steunenbergh

ABONNEMENTEN
Een jaarabonnement op Phronèsis (drie nummers) kost 15 euro. Losse nummers kosten 6,00 euro. Een abonnement aanvragen kan via contact@phronesismagazine.nl

ARTIKELEN
Wilt u een artikel schrijven voor Phronèsis? Of wilt u reageren op een

artikel? De redactie ziet uw ideeën, reacties en brieven graag tegemoet. U kunt deze sturen naar redactie@phronesismagazine.nl

ADVERTENTIES
Wilt u adverteren in Phronèsis? Stuur dan een mail naar redactie@phronesismagazine.nl

WEBSITE
www.phronesismagazine.nl

© FOTO: J. WILLIAMS

Voorwoord

Ik weet nog dat ik jaren geleden, toen mijn dochter naar Groep 1 ging, verbaasd was dat de kleuters ook al getest werden. Vakjes aan- en afgevinkt. De school kan nog zo zeggen dat ze er niks mee doet, of dat het niet belangrijk is. Het gebeurt. De kinderen zijn erbij en maken het mee. 'Testen hoort er dus bij.' 'Ik leer om getest te worden.' 'Niet omdat ik dat zo graag zou willen.' Gaat het daar 'fout'? Lees meer in het interview dat Elselien te Hennepe had met Jan Bransen. Hij schreef een pleidooi voor ander onderwijs.

Ik verwonderde mij in het coverartikel over het feit dat we als mens blijkbaar deugen, maar toch 'foute' kleding blijven kopen. Hoe zit dat? En is er een oplossing? Wellicht is de vraag stellen daar al een onderdeel van.

Remmelt Kielstra gaat in op de stakingen en demonstraties van 2019 en de rol van de media daarin. Hij roept daarbij de hulp in van Duits socioloog Niklas Luhmann.

Hebben we werk nodig om gelukkig te zijn? Studente van de HTF Simone Pabst zoekt dit uit met hulp van filosofie. Is het die liefde voor het werk of toch de angst voor een leven in vrijheid? En dan zijn we naar mijn idee weer terug bij het begin. Laten we het leven en onze kinderen wat meer loslaten. Of zoals Spinvis zingt in *Kom terug* "Erf de ogen van je kind, kijk erdoor." **P**

Yessie Vanden Branden

Yessie heeft boekwetenschappen gestudeerd aan de Universiteit Leiden. In 2016 rondde ze de basisclassificatie van de HTF af. Ze schrijft artikelen voor De Dakhaas en is professioneel met tekst bezig bij haar eigen bureau Yessie Schrijft.

Filosofische dagen en nachten in april

April is de landelijke Maand van de Filosofie. In deze maand verschijnt een speciaal geschreven essay. Dit jaar is dat van de hand van de Vlaamse filosoof Alicja Gescinska. Vorige auteurs waren onder meer: Bas Heijne, Paul Scheffer, Femke Halsema en cabaretier Tim Fransen.

maand
van de
filosofie

Rotterdamse Nacht van de Filosofie

De Rotterdamse Nacht van de Filosofie is op vrijdag 3 april in congres & debatcentrum Arminius, Museumpark 3, 3015 CB Rotterdam. Voor deze keer begint de nacht in Rotterdam al om 20:00 uur.

(Let op: de Nacht van de Filosofie is al twee jaar op rij ruim van te voren uitverkocht.)

Entree € 20,00. (studenten en Rotterdam-pas €15,00). Meer informatie kun je vinden op www.arminius.nu/programma/rotterdamse-nacht-filosofie-3/.

Op de Rotterdamse Nacht van de Filosofie presenteert Alicja Gescinska het essay van de Maand van de Filosofie. Denker

des Vaderlands Daan Roovers geeft haar visie op het leven en de nieuwe Jonge Denkers des Vaderlands dragen columns voor. Fokke Obbema interviewde veertig mensen over de zin van het leven en deelt zijn lessen. Gerko Tempelman laat de actuele waarde van de oude islamitische filosofie zien en Susanna Bloem vertelt over verschillende vormen van tijd en brengt deze tot leven met muziek. Dirk de Schutter onthult wat Hannah Arendt te zeggen heeft over fake news en met Maarten van Buuren duik je in de wonderlijke wereld van de quantummechanica.

Voor u gespot

5 Utrechtse Dag van de Filosofie

Tijdens de Utrechtse Dag van de Filosofie op 5 april 2020 in het Academiegebouw aan het Domplein verrijken filosofen uit Utrecht en daarbuiten je met inzichten om je wereldbeeld te ordenen of juist overhoop te gooien. Afgelopen editie waren er lezingen en gesprekken over liefde en identiteit, politiek en morele vooruitgang.

Meer informatie kun je vinden op:
www.utrechtsedagvandefilosofie.nl.

18 Haagse Nacht van de Filosofie

De Haagse Nacht van de Filosofie is dit jaar op zaterdag 18 april 2020. Het is een festival met lezingen, workshops en filosofische gesprekken in de intieme locaties rond het De Constant Rebecqueplein (Zaal 3, Nest en DCR-gebouw). Het wordt een extra feestelijke editie: de Haagse Nacht bestaat namelijk vijf jaar!

Meer informatie kun je krijgen op:
www.filosofieindenhaag.nl/nacht-van-de-filosofie-2020.

Echt Gebeurd Podcast

In de herfst van 2008 werd op initiatief van Micha Wertheim en Paulien Cornelisse de eerste Echt Gebeurd georganiseerd in Toomler, Amsterdam. Inmiddels zijn er ook al edities van Echt Gebeurd geweest op Lowlands, Crossing Border, Into the Great Wide Open, het IDFA en Theater Walhalla in Rotterdam.

Bij Echt Gebeurd vertellen mensen op een klein podium mooie, bijzondere of grappige verhalen over wat ze zelf hebben meegemaakt. Echt Gebeurd heeft heel verschillende vertellers – veel van hen hebben geen podiumervaring. Daarom zijn er al veel mooie en bijzondere verhalen te horen geweest: van een politiemans tijdens de kroningsrellen,

van een vrouw die moest vluchten uit Iran, maar ook van een jongen die tegen wil en dank hoog op de lijst van een politieke partij terecht kwam.

Toegepast in
Bestuur,
Economie en
duurzaamheid
(BED)

Hoe schoon zijn onze kleren?

Door: Yessie Vanden Branden

Duurzaam kleding kopen, met meer aandacht voor milieu, mens en dier, is lastig. Het is duur en de informatie is niet helder. Toch? De grote goedkope modeketens blijven het straatbeeld domineren: Primark, H&M, Zara. Onze honger naar kleding kan gemakkelijk (en goedkoop) worden gestild. Wekelijks liggen er nieuwe collecties in de schappen: resort-, cruise-, capsule-, zomer-, voorjaar-, najaar-, winter- en herfstcollecties.

Als het waar is dat de grote meerderheid van de mensen, zoals Rutger Bregman beweert, 'deugt', dan wil toch niemand dat ergens in Bangladesh kinderen geestdodend werk in een kledingfabriek moeten doen? En toch gebeurt dat. Toch houden we deze misstand met z'n allen in stand. Hoe werkt dit? En belangrijker: hoe kunnen we het veranderen?

WEGWERPPRODUCT

Op 24 april 2013 stortte het acht verdiepingen tellende gebouw Rana Plaza in de Bengaalse hoofdstad Dhaka in. 1.134 mensen kwamen om het leven en duizenden raakten gewond. De ramp ging de boeken in als de ergste in de geschiedenis van de textielindustrie. Dagen

werd er tussen het puin door reddingswerkers en wanhopige familieleden gezocht naar tekenen van leven. Al zoekend tussen de brokstukken kwamen tientallen labels tevoorschijn. Internationale kledingmerken als Primark, C&A en Benetton lieten hier hun kleding maken. De verontwaardiging was alom. Maar een paar maanden later waren de verkoopcijfers van Primark al weer gegroeid met 20 procent.

Nog meer cijfers. Ieder jaar kopen we twintig tot veertig nieuwe kledingstukken en gooien we er weer zo'n veertig weg. Gemiddeld hebben we 175 kledingstukken in onze kast hangen. We kopen meer kleding dan ooit en doen er steeds korter mee. We gooien onze kleren twee keer zo snel weg als vijftien jaar gele-

© FOTO: ARTIFICIAL-PHOTOGRAPHY

den. Kleding als wegwerpproduct. Tussen 2000 en 2014 is het aantal kledingstukken dat we gemiddeld per persoon kopen met maar liefst 60 procent gegroeid en is het aantal keren dan we een kledingstuk dragen met bijna de helft afgenomen. Gaven we in 1995 per huishouden nog 980 euro per jaar uit aan kleding, in 2015 was dit 1.265 euro. En dat terwijl de prijs van kleding, in tegenstelling tot veel andere goederen, door de jaren heen alleen maar is gedaald. Samengevat: we zijn meer gaan kopen. De mens als consument.

Duurzame kleding is kleding die gemaakt is met zo min mogelijk milieuschade en onder goede arbeidsomstandigheden.

HONGER NAAR KLEDING

Zowel mens als milieu lijdt onder onze continue honger naar kleding. De werkomstandigheden in de kledingindustrie zijn, ook na Rana Plaza, nog steeds structureel onveilig. De lijst met omgekomen textielarbeiders

door onveilige fabrieken is immens. De lonen van textielarbeiders behoren tot de laagste in de wereld. Met lonen van tussen de 50 en 200 euro per maand is een leefbaar loon voor kledingarbeiders eerder uitzondering dan regel, berekende Emy Denkes voor De Correspondent. De kledingindustrie is heel vervuilend. Dit heeft onder meer te maken met de enorme vraag naar grondstoffen, zoals katoen en polyester. Zo is voor een kilo katoen maar liefst 20.000 liter water nodig. Omgerekend gaat het al gauw om zo'n 7.000 liter water per spijkerbroek. En hoewel de teelt van katoen slechts 3 procent van de landbouwgrond inneemt, is het 'witte goud' goed voor 16 procent van alle insecticiden en voor 7 procent van alle herbiciden (onkruidverdelgers) die wereldwijd op landbouwgrond en

gewassen worden gespoten.

Een simpele oplossing lijkt: minder kleding kopen. Waarom lukt dit niet? Hier stuiten we op een klassiek *prisoner's dilemma*: een conflict tussen individueel en collectief belang (zoals we dat ook in de vorige editie van Phronèsis in het artikel van Marc Davidson over 'vliegschaamte' tegenkwamen). Voor ieder individu lijkt het rationeel om goedkope kleding te kopen. Maar omdat die rationaliteit voor iedereen geldt, kopen we met z'n allen veel teveel kleding en belanden we in een situatie die niemand wenst: milieuschade en kinderarbeid.

TASTEN IN HET DUISTER

Duurzame kleding is kleding die gemaakt is met zo min mogelijk milieuschade en onder goede arbeidsom-

standigheden. Het is moeilijk zo niet onmogelijk om te ontdekken welke kleding dat is. Waar doen we 'goed' aan als we kleding kopen? Het is vaak tasten in het duister. Op websites van H&M, Inditex (het moederbedrijf van onder meer Zara en Bershka) en Primark raak je al snel verstrikt in mooie praatjes en beloften over duurzaamheid. Maar kloppen ze wel? Uitspraken als 'Iedereen verdient een basisinkomen te krijgen' (H&M) en 'Wij handelen precies en verantwoordelijk in iedere fase van het modeproces' (Inditex) staan haaks op wat er in onderzoeksrapporten van organisaties als de Schone Klerencampagne, SOMO, Greenpeace en Human Rights Watch staat. 99% van onze kleding is niet 'schoon', volgens de Schone Klerencampagne.

In de ideale situatie zou je als consument moeten kunnen achterhalen hoe je kleding wordt gemaakt en

onder welke omstandigheden. Dat betekent dat kledingmerken deze informatie openbaar moeten maken, zodat na valt te gaan of er inderdaad sprake is van goede omstandigheden, een leefbaar loon, een veilige fabriek en of er vakbondsvrijheid is. De kledingindustrie is echter een onoverzichtelijke keten: kledingmerken, fabrieken, onderaannemers en thuiswerkers weven samen een ingewikkeld web. Het is vaak onduidelijk waar de kleding die in Nederland te koop is, vandaan komt en onder welke omstandigheden deze is geproduceerd. Dit wordt nog versterkt doordat veel bedrijven niet transparant zijn over hun productie en productielocaties. Als een ramp als Rana Plaza vandaag zou plaatsvinden, dan zouden we tussen het puin weer op zoek moeten naar labels.

Woorden als ‘klimaat-neutraal’ en ‘duurzaam’ zijn verkoopargumenten geworden.

LOZE WOORDEN

Wetgeving lijkt de enige werkende oplossing. Maar die wordt vooralsnog tegengewerkt. Na de ramp in Rana Plaza sloten kledingbedrijven zich ‘verontwaardigd’ aan bij talloze initiatieven om de productie van kleding eerlijker en duurzamer te maken. Zoals het Bangladesh Akkoord: een initiatief gericht op het veiliger maken van textielfabrieken in Bangladesh. Of het Nederlandse Convenant Duurzame Kleding en Textiel, dat in juli 2016 van de grond kwam. Bijna 70 kledingbedrijven, waaronder C&A, Esprit en Hema, gaven aan hun productieketen te willen verduurzamen. Wat willen ze aanpakken? Uitbuiting, dierenleed en milieuschade.

Dat lijkt een nobel streven. Of zit er iets anders achter? Er ligt een resolutie bij de Europese Commissie voor wetgeving om misstanden in de kledingindustrie aan te pakken. Brancheorganisaties van diezelfde kledingbedrijven deden er alles aan om ervoor te zorgen dat er tegen zou worden gestemd. Met als argument: “De oproep tot wetgeving kan niet leiden tot een structurele impact en verbetering van omstandigheden van mens, dier en milieu in de productieketens en schaadt mogelijk bestaande initiatieven, zoals het convenant.”

Judith Sargentini, Europarlementariër voor GroenLinks, sprak van obstructie. Veel bedrijven zijn in het convenant gestapt om goede sier te maken met mooie bedoelingen, meent zij, maar wetgeving willen ze voorkomen. Voor de consument is de berichtgeving onduidelijk. Woorden als ‘klimaatneutraal’ en ‘duurzaam’ zijn verkoopargumenten geworden. Maar zonder wetgeving, die producenten dwingt zich aan toezeggingen te houden, blijven het loze woorden. Logisch dat je het als consument niet meer weet.

DONUTECONOMIE

Adam Smith signaleerde eeuwen geleden wat we nu in de kledingindustrie zien, meent Kate Raworth, een Britse econoom. “Het opdelen van taken in kleine delen maakt de productie sneller, maar wat gebeurt er met zo’n jongen als hij continu dit soort geestdodend werk doet?” De mensen worden uitgebuit en hebben geen enkel alternatief. “De werkdagen zijn zo lang en het tempo zo hoog dat arbeiders dit werk slechts een paar jaar kunnen volhouden”, zei Marijke Smit, die voor SOMO onderzoek deed naar de werkomstandigheden in landen als Bangladesh en India.

Kate Raworth is de bedenker en aanvoerder van de ‘donuteconomie’. Ze stelt een omkering van het economisch denken voor, waarbij de natuur niet langer de blinde vlek van het systeem is, maar er samen met de mens het hart van vormt. Nu zitten we in een systeem dat afhankelijk is van groei. Dat moet een systeem worden waarin groei overbodig wordt en ouderwets aanvoelt. De binnenste ring van dat systeem wordt gevormd door het sociale minimum: dat wat iedereen nodig heeft om fatsoenlijk te kunnen leven. Denk aan eten, water, educatie, gezondheid, werk enz. De buitenste ring is de ecologische begrenzing: de maximale capaciteit van de aarde. Economische groei mag geen doel op zichzelf meer zijn. Sterker nog, eeuwige groei is onmogelijk, aldus Raworth, want de natuur kent zo iets ook niet.

Er is iets mis met het kopen van een T-shirt voor een paar euro, het een paar keer dragen en dan weggooien.

HET GULDEN MIDDEN

Een ander perspectief dat in dit verband aandacht verdient, is dat van Aristoteles (384 - 322 v. Chr.). Zijn deugdenethiek biedt misschien wel het mooiste antwoord op onze vragen. In zijn *Politica* schetst hij een andere zienswijze betreffende economische ongelijkheid. In die zienswijze is geld simpelweg niet belangrijk. Het hoogste doel van het leven is volgens Aristoteles het leiden van een deugdzzaam leven. En niet om veel spullen te bezitten. Het verkopen van producten met als doel zoveel mogelijk winst te maken, lijkt voor ons de normaalste zaak van de wereld. Veel geld verdienen wordt dikwijls gelijkgesteld aan succes. Deze manier van denken blijft ons onstillbare verlangen naar méér aanwakkeren. Als je je laat meeslepen door deze kapitalistische queeste naar rijkdom, zul je het geluk nooit bereiken: het geluk is altijd daar en nooit hier.

Volgens Aristoteles is hier iets helemaal mis mee. Streven naar veel bezit leidt tot problemen, aldus Aristoteles. Maar ook iedereen evenveel laten bezitten, is niet de oplossing. Wat moe-

ten we dan wel doen volgens hem? De gulden middenweg. Oftewel, leven in het midden, tussen rijkdom en armoede in. Niet alles willen. Dat sommige mensen arm zijn en anderen rijk, is volgens Aristoteles niet iets wat wij op staatsniveau moeten proberen op te lossen. Het enige wat wij moeten doen, is beseffen dat wij niet heel veel nodig hebben om gelukkig te worden. Jij en ik kunnen bepalen dat wij genoeg hebben. Dat wil zeggen: een inkomen hebben waarvan je kunt eten, kleren kunt dragen, een dak boven je hoofd kunt hebben en voor je familie kunt zorgen.

EMOTIONELE RESPONS

Even terug naar Adam Smith. In de 18e eeuw schrijft hij het boek *The Wealth of Nations*. Hij onderzoekt daarin hoe de rijkdom van landen tot stand komt. Zijn verklaring is tweeledig. Hij geeft het voorbeeld van de speldenfabriek. Daarin draait het om efficiënte arbeidsdeling, specialisatie. Met als doel: maximalisatie van de winst. De markt ontstaat en verdeelt zich. In de moderne wereld werkt ruilhandel niet. Elke transactie heeft

een prijs en wij mensen bepalen de arbeidswaarde. Hoe meer efficiëntie,

hoe meer productie voor minder geld. En de prijs blijft een belangrijke prikkel in onze keuze. Dit is wat er dan gebeurt: T-shirts voor een paar euro. Aristoteles meent dat alles wat we doen, gericht is op het 'goede'. Hoe weet je of iets 'goed' is? Luister naar je eigen emotionele respons.

Steeds meer consumenten stellen zich vragen bij de kleding die zij kopen en willen weten hoe het echt zit. De term 'duurzaam' is niet voor niks een verkoopargument geworden. Hun emotionele respons geeft aan dat er iets mis is met het kopen van een T-shirt voor een paar euro, het een paar keer dragen en dan weggooien.

In het eerder genoemde artikel over vliegschaamte gaat Marc Davidson in op de vraag of we verplicht zijn om als mens het 'goede' te doen. De maatregel met het meeste impact lijkt net als bij vliegen heel simpel te zijn: tevreden zijn met minder, dus minder consumeren. P

De stabiele overheid van Thomas Hobbes

Over het boek: *Hobbes and The Social Contract Tradition*

Door: Jelle de Boer

Democratische instituties hebben een Janusgezicht. Ze verschaffen burgers kaders, waardoor zij zich vrij voelen en zoveel mogelijk hun eigen gang kunnen gaan. Ze lossen coördinatie- en coöperatieproblemen tussen die burgers op. Vrij ruilverkeer vereist bijvoorbeeld stabiele eigendomsrechten, wassend water een goede stormvloedkering; gelijke kansen vragen om onderwijs zonder inkomensbarrières en tegen piraten moeten fregatten uitvaren.

Maar democratische instituties moeten ook ingeperkt en gecontroleerd worden. Degenen die aan de knoppen draaien en het geweldsmonopolie in handen hebben, kunnen misbruik maken van hun macht. Graaien, vriendjespolitiek, corruptie vormen altijd reële mogelijkheden en lijken in sommige samenlevingen zelfs onuitroeibaar. Hoe zorgen we ervoor dat de staat doet waar ze voor bedoeld is en geen prooi wordt voor bandieten? Hoe kunnen eerzame burgers *state capture* voorkomen?

Thomas Hobbes is de eerste moderne denker die goed heeft laten zien wat de functie van een stabiele overheid is en dat anarchie geen aantrekkelijk alternatief vormt. Maar de soeverein zelf staat bij Hobbes nog buiten de nieuwe orde. In zeker opzicht verblijft de soeverein nog in de Natuurtoestand. Is dit niet naïef? John Locke schreef: *"This is to think that men are so foolish that they take care to avoid what mischiefs may be done them by polecats or foxes, but are content, nay, think it safety, to be devoured by lions."*

Goed functionerende democratische instituties ontwerpen en hoe na te denken over de relatie burger - politiek is het centrale vraagstuk van de politieke filosofie. Dat vraagstuk begint bij Hobbes en er is geen boek dat dit beter historisch en systematisch inleidt dan Jean Hamptons *Hobbes and The Social Contract Tradition*. P

Jelle de Boer

Jelle de Boer (1964) studeerde economie en filosofie. Hij promoveerde in 2006 aan de Universiteit van Amsterdam in de filosofie. Momenteel is hij als docent filosofie verbonden aan de Technische Universiteit Delft. Sinds 2009 is hij hoofdredacteur van het Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte. Hij heeft gepubliceerd in internationale filosofietijdschriften, zoals *Economics and Philosophy*, *Biology and Philosophy* en *Philosophical Psychology*. Daarnaast hij mederedacteur van de bundel *Well-Being in Contemporary Society* en heeft hij het hoofdstuk 'Egoïsme en Altruïsme' voor het Basisboek Ethiek (Boom) geschreven. Jelle is bij de HTF docent Wetenschapsfilosofie, Wijsgerige Ethiek en Logica en Beslistheorie en tevens directeur onderwijs.

**"Waarom verleren de
meeste kinderen filosofe-
ren als ze ouder worden?"**

De rol van de media in tijden van protest

Door: Remmelt Kielstra

We kunnen gerust stellen dat 2019 in het teken stond van protesten: de boerenprotesten, de klimaatstakingen, de gele hesjes, de protesten tegen de gaswinning, etc. En dan heb ik het alleen nog maar over de protesten in Europa. Bovenstaande voorbeelden zijn slechts een klein deel van de vele protesten die in het afgelopen jaar plaatsvonden, maar ze zijn niet willekeurig. Wat de voorbeelden met elkaar gemeen hebben, is dat ze betrekking hebben op een overkoepelend thema: het klimaat.

Telkens als ik in de kranten lees over het klimaat en welke reacties dat uitlokt in de samenleving, valt mij iets op. Allereerst is er de kennis. Onze huidige kennis over klimaatverandering (bekijk eens het grandioze Thin Ice, een documentaire over de klimaatwetenschap, gratis online te bekijken: <https://thiniceclimate.org/>) brengt ons het feit dat de aarde een - hoe kan het ook anders - beperkt bereik heeft om de huidige consumptiedrift te verdragen. Vervolgens is er de communicatie van deze kennis naar de samenleving.

BINAIRE CODERING

Ik beschouw het als een belangrijke taak van de traditionele media om in deze communicatie te voorzien. Maar niet iedereen deelt deze mening. Steeds vaker zien we dat kranten en tv gewantrouwd en beticht worden van onjuiste berichtgeving. Nu is er niets mis met gezond wantrouwen, maar hoe gezond is het als gele hesjes het NOS-journaal wegzetten als 'linkse Lügenpresse' en protesterende boeren wetenschappelijke conclusies van het RIVM ontkennen omdat ze een 'andere mening' hebben? Dergelijk wantrou-

wen maakt het noodzakelijk dat we scherp stellen waar traditionele media voor dienen te staan.

Om dit scherp te stellen, wil ik kort stil staan bij het werk van Niklas Luhmann (1927-1998), een invloedrijk Duits socioloog. Luhmann stelde zich de vraag wat een samenleving nu precies is. Hij stelde dat we een samenleving niet kunnen zien als een zelfstandigheid of eenheid. Een samenleving dienen we te zien als een geheel van deelsystemen. Zo is er het rechtssysteem, de economie, de politiek, de wetenschap, etc. Een scheiding

© FOTO: MARKUS SPISKE

der machten dus, waarbij ieder deelsysteem beschikt over een eigen vorm van communicatie, die gestoeld is op eigen criteria om juist van onjuist te onderscheiden. Dit leidt per deelsysteem tot verschillende 'binaire coderingen'. Ter illustratie: de wetenschap heeft als binaire codering waar/onwaar en het rechtssysteem heeft als binaire codering recht/onrecht.

DE TRADITIONELE MEDIA DIENEN ZICH TERDEGE BEWUST TE ZIJN VAN HUN TAKEN.

FILTERBUBBEL

Nu kunnen we stellen dat de huidige samenleving te kampen heeft met een nieuw deelsysteem: social media. We kunnen onze ogen moeilijk sluiten voor

de gigantische invloed van dit deelsysteem. We zien het niet alleen terug in de economie (persoonsgegevens als de nieuwe handelswaar) en in de politiek (omstreden besluitvorming via twitter en niet via een congres), maar ook in de wetenschap en de traditionele media. De vraag is nu welke vorm van communicatie dit nieuwe deelsysteem oplegt aan andere deelsystemen. Op welke manier maakt dit nieuwe deelsysteem onderscheid tussen juist en onjuist? Dit gebeurt op basis van de binaire codering like/dislike. Als ik surf op het internet zorgen trackers er immers voor dat mijn zoekgeschiedenis gecategoriseerd wordt op basis van wat ik aanklik (like) en wat ik wegklik (dislike). Het resultaat van dit proces noemen we een 'filterbubbel': voorgeselecteerde informatie die ons een wereld voorspiegelt overeenkomstig onze voorkeuren. Laten we eens

Remmelt Kielstra

Remmelt Kielstra (1983) studeerde filosofie aan de Radboud Universiteit te Nijmegen. In 2015 behaalde hij zijn eerstegraads lesbevoegdheid aan de Universiteit van Amsterdam. Sindsdien doceert hij filosofie aan onderbouw- en bovenbouwklassen. Bij de HTF vervult hij de rol van studiebegeleider, docent Politieke en Sociale Filosofie en docent binnen de afstudeerrichting Onderwijs.

door deze bril kijken naar het thema 'klimaatverandering' en de gevolgen ervan voor de traditionele media.

BETROUWBARE INFORMATIE

Het lastige van het thema 'klimaatverandering' is dat het niet in zijn geheel tot één deelsysteem behoort. Klimaatverandering is een wetenschappelijke kwestie die ons dwingt tot lastige politieke keuzes en die vanwege de complexiteit ervan (klimaatwetenschap betreft een mix van geologie, natuurkunde, scheikunde, biologie, oceanologie, etc.) lastig uit te leggen is aan het grote publiek. Voor deze uitleg zijn we aangewezen op goede (onderzoeks)journalistiek: publiekgerichte informatie die de complexe materie toegankelijk maakt voor een breed publiek.

De traditionele media dienen zich daarom terdege bewust te zijn van hun taken. Bieden ze slechts een platform voor het publieke debat, dan vrees ik dat de traditionele media ten prooi zullen vallen aan de communicatienormen die binnen de social media gelden: men is het eens (like) of oneens (dislike) met de geboden informatie. Zelfs de wetenschap blijft dit niet bespaard, getuige de mening van de protesterende boeren over de meetgegevens van het RIVM.

Maar de traditionele media hebben ook een andere belangrijke taak: het bieden van betrouwbare informatie. Hierbij wordt de communicatie dus beoordeeld op basis van de binaire codering betrouwbaar/onbetrouwbaar. Het mag duidelijk zijn dat dit andere eisen stelt aan een bericht dan de dichotomie eens/oneens. En nog belangrijker: het kan een aanzet vormen voor andere communicatienormen bij diegenen die menen te protesteren namens het algemeen belang. **P**

PEP-cursus: Persoonsvorming en Professionaliteit

© FOTO: BEN SWEET

Door: Sjoerd Slagter

Worden wie je bent: hoe doe je dat eigenlijk? Hoe vind je jouw identiteit? Of máák je een identiteit? Hoe ontplooi je jouw talenten, hoe benut je jouw unieke vermogens en hoe praktiseer je (zo) persoonlijk meesterschap? Allemaal vragen die op de een of ander manier raken aan de kernvraag: wat voor iemand wil ik zijn? De PEP-cursus bij de HTF heeft als thema geleide zelfvorming: hoe geef jij leiding aan het ingewikkelde proces van persoonsontwikkeling. Wat betekent het om een uniek persoon te zijn? Om 'echt' te zijn?

In twee zaterdagen gaan we aan de slag met het gedachtegoed van filosofen die zich op de een of andere manier hebben beziggehouden met thema's als zelfvorming, zelfbepaling en betekenisgeving. Dat zijn naast Charles Taylor in het bijzonder Jacques Lacan en Peter Sloterdijk.

In zijn boek *Sources of the Self* schrijft Taylor dat 'weten wie je bent, betekent weten waar je

staat'. Om waarlijk een persoon te zijn, moet je weten waar je je bevindt in de morele ruimte. Pas dan ben je in staat om morele keuzes te maken. Het verkennen van zo'n morele ruimte vormt een wezenlijk onderdeel van persoonsvorming. Recente ontwikkelingen binnen de neurowetenschappen laten zien dat ruimte een belangrijk ordenend principe is; neurowetenschappers spreken van ruimtelijke kaarten (Damasio) en subjectieve ervaringen die ruimtelijk zijn (De Regt). Maar diezelfde neurowetenschap kiest ook steeds vaker voor een naturalistische aanpak: subjectieve ervaringen zijn fysische processen en een onafhankelijk opperend 'ik' of 'zelf' is een illusie (Dennet). Aandacht voor persoonsvorming en zelfzorg betekent aandacht geven aan de uitkomsten van hersenwetenschappers en hun visie op bewustzijn.

We gaan ook stevig oefenen. Je zelfbeeld, en daarmee je identiteit, is niet een star of vaststaand gegeven, maar iets waaraan je

kunt sleutelen. Met gerichte oefeningen beïnvloed je niet alleen jouw zelfbeeld, je beïnvloedt ook de grenzen van je mogelijkheden en prestaties. Je zelfbeeld schrijft voor waartoe jij allemaal in staat bent en maakt ongekende krachten en vermogens los. De oefeningen hebben als doel de verkenning van onze mentale ruimte: een ruimte waarin voorstellingen van de werkelijkheid als representaties verschijnen. Tussen die representaties (dingen, personen, fantasieën, spirituele verschijningen) is die van het zelf de belangrijkste representatie. De oefeningen zijn ontleend aan de Mental Space Psychologie.

Als je wilt weten hoe jouw mentale ruimte er uit ziet, als je wilt weten waar jij staat tussen 'influencers' en rolmodellen, als je wilt weten hoe jouw 'invloedskaart' eruit ziet, ben je van harte welkom op de PEP-cursus. **P**

De PEP-cursus wordt gegeven op twee zaterdagochtenden: 8 februari en 7 maart.

The Walking Dead

Door: Alex Passchier

Zombies en filosofie. Een afstotelijke combinatie. Net als pindakaas en jam. Maar als je het eenmaal geprobeerd hebt, dan blijft het je trekken. De serie speelt zich af in Amerika, waar 99 procent van de mensen als gedachteloze, mens-etende zombies door de wereld dolen en de andere 1 procent van de mensen vecht om te overleven. De filosofie zit 'm in die ene procent.

In een wereld waarin zaken als elektriciteit en levensmiddelen niet meer voorhanden zijn, draait het om overleven. En dat is precies wat de laatste 1 procent van de mensheid probeert te doen. In de serie volg je een groep van 10 à 15 mensen die naast het overleven ook naar de toekomst kijken. Hoe kunnen ze (samen)leven in een wereld zonder staat? Het sociaal contract is ontbonden. Werkt democratie nog steeds? Is dictatoriaal leiderschap gerechtvaardigd? Wat is het alternatief?

ROUSSEAU EN HOBBS

De afwezigheid van een staat leidt tot een morele zoektocht. Waar doe je goed aan in deze 'natuurtoestand'? Er lijkt bij velen een natuurlijke moraal te zijn, die Jean-Jacques Rousseau zou duiden als empathie en medeleven. Maar schaarste aan voedsel, spullen en mensen leidt tot competitie met andere groepen overlevenden. Meer en meer worden ze geconfronteerd met een 'oorlog van allen tegen allen' zoals Thomas Hobbes die in Leviathan beschrijft.

WAANZINNIGE DILEMMA'S

De hoofdpersoon in The Walking Dead, Rick Grimes, verandert langzaam van een

rechtvaardige sheriff in een meedogenloze beschermer van zijn groep. Om vervolgens in een moreel dilemma te geraken. Wil hij op deze manier leven? Kan hij op deze manier leven? En welk toekomstperspectief biedt dit handelen? Tegen de achtergrond van deze waanzinnige dilemma's zie je de personages worstelen met bestaansvragen. Wat is de zin van het leven in een wereld zoals deze? Is het nog wel verantwoord om kinderen te krijgen? Hoe voed ik ze op en bovenal: waartoe voed ik ze op?

BLOEDERIGE ZOMBIES

The Walking Dead omvat inmiddels tien seizoenen en is grotendeels te bekijken op Netflix. Een verrassende combinatie van griezelen en filosofen. Vind je al die bloederige zombies maar niks? Probeer ze dan te bekijken als louter rekwisieten en richt je aandacht op de levende mensen. Want daar gebeurt het. P

Alex Passchier

Alex werkt als communicatieadviseur in de ouderenzorg. Zijn creativiteit komt goed van pas in het 2e jaar van de HTF, waar hij de richting Cultuur en Media volgt.

“Ik vind het wel stoer dat ze hebben gedurfd me aan te nemen.”

INTERVIEW MET FILOSOOF EN VOORMALIG HTF-DOCENT JAN BRANSEN

Door: Elselen te Hennepe

Jan Bransen gaf van 2015 tot 2019 bij de HTF het vak Wijsgerige Antropologie. Wegens het grote succes van zijn boek *Gevormd of Vervormd? Een pleidooi voor ander onderwijs* en de vele uitnodigingen die daaruit voortvloeiden, zag Bransen zich genoodzaakt het vak dit studiejaar over te dragen aan zijn ‘leerling’ Marjan Slob. Bransen is als hoogleraar van de Filosofie van de gedragswetenschappen verbonden aan de Radboud Universiteit Nijmegen. Zijn HTF-leerling Elselen te Hennepe, zelf docent in het hbo, sprak met hem.

In februari van afgelopen jaar verscheen uw boek ‘Gevormd of Vervormd? Een pleidooi voor ander onderwijs’. Het uitgangspunt daarvan, dat het huidige onderwijs gebaseerd is op achterhaalde en incoherente ideeën, zette mij aan het denken en vast mij niet alleen. Wat is de impact van uw boek geweest?

Als filosoof ben ik nog nooit zoveel met onderwijs bezig geweest als sinds dit boek. Mijn werk is al jaren interdisciplinair: als filosoof tussen gedragswetenschappers. En nu wordt het ook steeds ‘inter-institutioneler’: als academicus tussen niet-academici. Ik krijg namelijk heel veel uitnodigingen om met allerlei onderwijsmensen te praten en omdat ik dat belangrijk vind, ga ik op bijna al die uitnodigingen in. Ik zie dan hoeveel slimme, verstandige en betrokken mensen buiten de universiteit met dezelfde vragen worstelen als mijn collega’s en ik.

En nu krijgt u per 2020 de kans om met die vragen aan de slag te gaan als academisch leider bij het Radboud Teaching and Learning Centre. Gefeliciteerd daarmee!

Ja, leuk, dankjewel.

Is die functie naar uw hart?

Ja, ja, zeker en ik hoop dat ik ook naar het hart van de universiteit ben. Ik vind het wel stoer dat ze hebben gedurfd me daarvoor aan te nemen. Ik ben best uitgesproken en kritisch over het onderwijs. Dan moet je dat als universiteit maar durven: een onderwijsinnovatiecentrum opstarten met aan het hoofd iemand die zegt dat het huidige onderwijs failliet is. Tegelijk moet ook ik dat durven, deze positie innemen en de boel aan de gang proberen te krijgen. Ik zou bijvoorbeeld wel af willen van diploma’s.

© FOTO: TIM MOSSHOLDER

U heeft gesolliciteerd, dus u heeft er wel vertrouwen in?

Ja! Ik krijg veel meeklank van mensen die ook zeggen dat er 'iets' moet gebeuren. Daarnaast gaat het centrum bestaan uit een hele club mensen die dat met elkaar willen doen. En de universiteit maakt er echt ruimte voor. Ze heeft er geld voor over, er komt een gebouw en bestuurlijk wordt het ook breed gedragen. Dat maakt ook dat ik denk dat de tijd rijp is voor serieuze verandering.

© FOTO: ELEMENTS

Dat klinkt alsof u echt de ruimte krijgt om te doen wat u zou willen doen.

Ja, maar ... Ja en nee. Er is ook echt een behoorlijke nee en die heeft met de wet te maken. Ik zit ook in de Taskforce Ontwikkelingsgericht Onderwijs en daar merk je meteen dat er hele strakke, wettelijke kaders zijn waardoor je ook niet alles kan wat je wel zou willen. Ik zou bijvoorbeeld wel af willen van diploma's, maar alle universiteiten en opleidingen zijn gebouwd rondom de beloning met het diploma aan het eind van de opleiding. Ik ben daar niet enthousiast over en ik denk studenten eigenlijk ook niet. Die willen onderweg gewoon veel leren, terwijl dit bestel aanmoedigt tot het afvinken en behalen van 'vakjes', zodat ze weer verder kunnen. En die twee -leren en afvinken- dat zijn verschillende dingen. Dat heb je bij de HTF misschien ook gezien. Er kan bij de HTF heel veel geleerd, gefilosofeerd en ontwikkeld worden, en als je dan tegelijk naar een diploma toe wilt werken, krijg je er automatisch een tweede traject bij. Je hoopt dat 'student komt binnen en gaat onderweg naar het diploma' hetzelfde is als 'student komt binnen en ontwikkelt zich tot een filosoof die zelfstandig

kan nadenken'. Toch zijn dat twee verschillende trajecten, het één administratief, het ander inhoudelijk. En die twee trajecten kunnen helaas echt uit elkaar gaan lopen.

Gaat u proberen die twee trajecten weer in elkaar te vlechten?

Ja ... ja, dat is wel de uitdaging. Daarvoor gaan we als eerste inspiratiesessies organiseren, waarin we onderwijssuccessen en -frustraties met elkaar kunnen delen. De universiteit wil namelijk ook dat docenten nadenken over hun docentschap en hun carrière kunnen opbouwen en ontwikkelen, zonder dat ze zich steeds af moeten vragen of ze wel voldoende onderzoek doen of genoeg publiceren. Het is jammer dat de onderwijskant niet net zo belangrijk is voor de carrière van docenten als de onderzoekskant. Onderzoek is namelijk niet slechts een activiteit, maar veel meer een houding tijdens al je onderwijsactiviteiten. Dit vergt een hoog niveau van aandacht en openheid voor wat er gebeurt tijdens die onderwijsactiviteiten.

© FOTO: GAUTAM ARORA

Ik vraag me altijd af wat we nou precies willen meten.

Moeten we in het onderwijs dan helemaal af van dat meetbare?

Ja, wat mij betreft wel. Ik vraag me altijd af wat we nou precies willen meten. En als al lukt te meten wat we willen meten, doen die meetresultaten er dan wel toe? Dat summatief toetsen waarmee we steeds naar derden moeten kunnen

© FOTO: AARON BURDEN

uitleggen wat we menselijkerwijs onderling gewoon met elkaar doen, van het nut daarvan ben ik voor het onderwijs niet overtuigd. Dat lijkt meer een managementtool van bestuurders die ver weg van het onderwijs financiële argumenten laten prevaleren boven inhoudelijke. Het bouwen van portfolio's zie ik veel meer als een wenselijke manier van toetsen. Formatieve feedback is een natuurlijke manier van 'toetsing', geen kwestie van 'afrekenen'. Het geeft de student inzicht in welke ontwikkeling hij nog moet doormaken. Dan kan er bewust en gericht geleerd worden. Aan de andere kant heb je misschien meegekregen dat de leerlingen van het Praktijkonderwijs -waar eigenlijk vooral formatief 'getoetst' wordt- sinds afgelopen zomer ook een diploma krijgen. Dat kan ik wel waarderen. Dat komt door de maatschappelijke betekenis die een diploma heeft. Met het besluit om ook de leerlingen van Praktijkscholen een diploma toe te kennen, repareren we als het ware de schade die is ontstaan doordat we zo min doen over 'lager' onderwijs. Maatschappelijk is dat een mooi gebaar omdat zij er natuurlijk ook toe doen.

Een reparatie zoals met dit diploma kennen we ook wel als organisatorisch fenomeen. Zou het Teaching & Learning Centre zelf een reparatiepoging kunnen zijn? In de zin dat dit nieuwe organisatieonderdeel moet 'oplossen' wat in de bestaande delen niet lukt?

Hm, tja, dat zou kunnen natuurlijk, maar dan hadden ze mij niet aan moeten aannemen. Hahaha. We moeten ons eerst maar eens afvragen welke transformatie gemaakt moet worden en vervolgens zien wat we daarvan voor elkaar kunnen krijgen. Om ruimte te maken voor nieuwe praktijken moet het onderwijsbestel af van de huidige strikte accreditatieregels. Zodat niet de uniformiteit, maar de inhoud weer voorop komt te staan. Dan is er veel meer maatwerk mogelijk. Voor bijvoorbeeld verschillende doelgroepen en met bijvoorbeeld interdisciplinaire leertrajecten. Voor de HTF zou dit kunnen betekenen dat ze zich ook inhoudelijk kan richten op de verschillende studentgroepen die ze trekt. Op die manier kan een prachtig initiatief als de HTF dat ook echt voor al hun studenten zijn.

Mijn vertrouwen in verandering en een goede toekomst voor het onderwijs is enorm gegroeid.

Ondanks het door u gesignaleerde 'faillissement' van het onderwijs klinkt u vooral hoopvol. Hoe heeft het verschijnen van uw boek uw vertrouwen in de toekomst van ons onderwijs beïnvloed?

Mijn vertrouwen in verandering en een goede toekomst voor het onderwijs is enorm gegroeid. Iedereen lijkt het erover eens dat er echt iets drastisch moet gebeuren aan ons onderwijsbestel. De politiek heeft jarenlang niet durven praten over een stelselherziening, maar ik denk dat die er gewoon binnenkort gaat komen. Daarnaast zou het mooi zijn als het Teaching & Learning Centre een best practice kan worden. Hoe de verandering er precies uit gaat zien, weten we nog niet, maar er hangt echt een drastische omslag in de lucht. Iedereen voelt dat. P

Heb ik (mijn) werk nodig om gelukkig te zijn?

Door: Simone Pabst

In een vorig leven ben ik boekhandelaar geweest. Het was een prachttijd, en vaak kon ik niet bevatten dat ik voor iets dat zo leuk was ook nog betaald werd. Wat ik in de boekwinkel verdiende was helaas net genoeg om de huur van mijn kamer te kunnen betalen. Zo mooi als het leven toen was, op den duur moest hierin verandering komen.

Dus besloot ik rechten te gaan studeren. Binnen enkele jaren veranderde ik van enthousiaste boekhandelaar naar middelmatige kandidaat-notaris. Te lui voor een serieuze carrière, te slim om op staande voet te worden ontslagen. Is het de liefde voor het werk die ons drijft of de angst voor een leven in vrijheid?

GELUK

Werk lijkt een voorwaarde voor geluk. Volgens een publicatie van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) uit 2018 noe-

men 9 van de 10 volwassenen in Nederland zich gelukkig. Het hebben van werk wordt in het artikel van het CBS als één van de belangrijkste factoren voor het ervaren van geluk genoemd. Of geluk een gevolg is van werk, of werk een gevolg van geluk wordt in het midden gelaten, maar er is een duidelijke samenhang tussen werk en geluk. Mensen met een uitkering voelen zich acht keer zo vaak ongelukkig als werkenden.

SCHADUWKANTEN

De afgelopen jaren komen echter steeds meer de schaduwkanten van het werk naar buiten. Volgens de TNO Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden van 2018 is er sprake van een burn-out epidemie en zegt 1 op de 6 werknemers last te hebben van psychische vermoeidheid. Uit een promotieonderzoek van de gezondheidswetenschapper Jenny Huijs, verbonden aan

de Universiteit Utrecht, kwam naar voren dat veel werknemers boven de 40 mentaal al met pensioen zijn gegaan. Ze voelen nauwelijks nog motivatie om zich voor hun werk in te zetten.

OORZAAK

Ingrid van Dam is hr-manager, arbeidsdeskundige en re-integratiecoach. Zij constateert dat bepaalde groepen werknemers bijzonder kwetsbaar zijn voor oververmoeidheid en burn-out. Sommige mensen kunnen slecht omgaan met deadlines en prikkels, zijn niet bestand tegen een hoge werkdruk en hebben moeite om grenzen te stellen. Daarnaast worden vooral jongeren sterk beïnvloed door social media en de drang om een perfect leven te leiden. En er zijn volgens haar veel mensen die status en geld zo belangrijk vinden dat ze bereid zijn om zichzelf volledig voorbij te lopen. Maar zij voegt hieraan ook toe

dat het arbeidsleven steeds efficiënter wordt ingericht. Of het gaat om arbeidstijdkorting, een crisis of een reorganisatie, vaak komt het erop neer dat dezelfde hoeveelheid werk door steeds minder mensen gedaan moet worden.

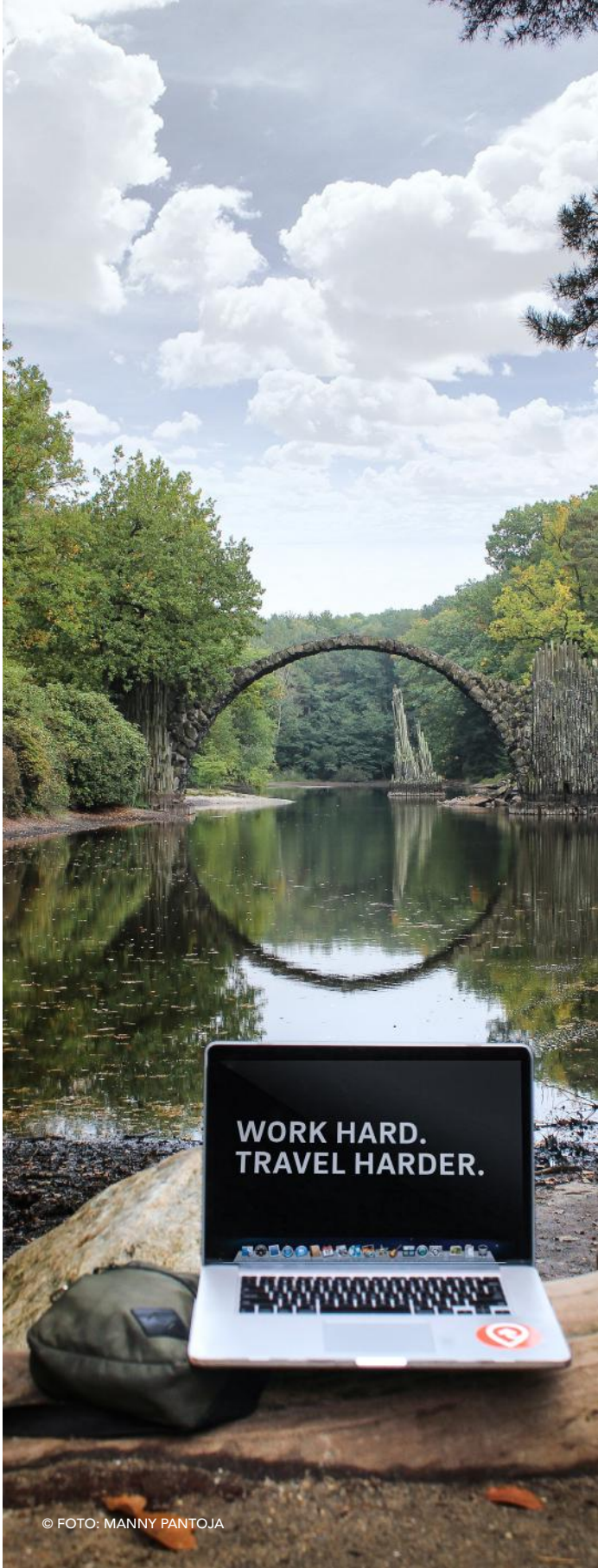
En de werknemer? Die staat machteloos tegenover het proces van het opschraven van efficiëntie. En het proces lijkt nooit op te houden.

Daarnaast noemt Van Dam ook het feit dat Nederland zich van een verzorgingsstaat tot een participatiestaat heeft ontwikkeld. Er rust een grotere verantwoordelijkheid op de burger, dus ook op de werknemer, om zijn leven vorm te geven. Dit betekent ook dat een werknemer die het op zijn huidige werk niet meer naar zijn zin heeft, geacht wordt zelf in actie te komen en zelf op zoek te gaan naar een nieuwe baan. Best veel gevraagd van iemand die al met zichzelf en de wereld in de knoop zit.

VRIJHEID

Kan het zijn dat wij zo bang zijn voor de vrijheid die een niet werkend bestaan met zich mee brengt dat we er werkelijk alles voor over hebben om aan dit gevoel te ontsnappen? Op het eerste gezicht lijkt dit een belachelijke, absurde vraag. We tellen de dagen voordat we met vakantie kunnen, niet voor niets de mooiste tijd van het jaar genoemd. Eindelijk vrij! Maar klopt dit beeld wel?

Vaak heb ik grootse plannen met mijn leven, zoals een blog schrijven of een fietsreis ondernemen door Europa. Dan weet ik zeker dat ik mijn dromen zou kunnen verwezenlijken wanneer ik niet meer zou hoeven te werken. Maar de werkelijkheid blijkt vaak weerbarstiger. Het lijkt soms alsof mijn werk een soort motor is die mijn leven in gang houdt. En die er uiteindelijk voor zorgt dat ik ook buiten mijn werk actief blijf.

Zelfs wanneer de spanningen op het werk dusdanig oplopen dat het mij mijn gemoedsrust kost, doe ik er nog steeds alles aan om de situatie te de-escaleren, zodat ik op de oude voet verder kan. Hoe verleidelijk het idee op zo'n moment ook klinkt om voor goed afscheid van het kantoorleven te nemen, uiteindelijk wint na de verzoening de opluchting dat alles blijft zoals het was.

ANGST

De gedachte dat de mens geleid wordt door zijn angst voor de vrijheid is terug te vinden bij de Franse filosoof Jean Paul Sartre. Wanneer we afstand zouden nemen van de vanzelfsprekendheid van onze routine, zouden we pas goed de absurditeit van het alledaagse leven kunnen zien. De mens is volgens Sartre niet voorbestemd om een uitgestippeld pad te volgen. Het besef van ware vrijheid, de mogelijkheid om je hele leven radicaal anders in te richten, de angst die dit gevoel wellicht met zich mee brengt, noemt Sartre 'volwassen'. Sartre kwalificeert een leven zonder het besef van vrijheid als een leven 'te kwader trouw'. Wanneer we ons identificeren met het beroep dat we uitoefenen, het huis waarin we wonen, de auto waarin we rijden, leven we volgens Sartre 'te kwader trouw'. We zijn ons niet meer bewust van de mogelijkheid dat het leven ook heel anders kan verlopen en dat we vrij zijn om onze rollen van ons af te schudden en in vrijheid een volstrekt ander leven te leiden.

Ik bespeur bij mezelf en in de maatschappij een angst. Angst

voor eenzaamheid, verveling en leegte, allemaal gevoelens die onontkoombaar verbonden zijn met het begrip vrijheid. De mens doet er werkelijk alles aan om zich maar niet te vervelen, eenzaamheid wordt bestreden als een ziekte, en wie zich leeg en nutteloos voelt krijgt de passende medicijnen voorgeschreven. Maar waarom is dit zo erg? Ik denk omdat een leven dat geleefd wordt vanuit angst geen vrij en gelukkig leven kan zijn. Pas wanneer ik alle kanten van het leven, dus ook de minder prettige, tegemoet durf te treden, ben ik vrij om een keuze te maken, in mijn leven en ook in mijn werk. Dan doe ik mijn werk vanuit een intrinsieke motivatie en niet vanuit angst voor het niet-werken en voor de onzekerheid die deze vrijheid met zich mee brengt. P

Simone Pabst

Simone Pabst werkt sinds 15 jaar als kandidaat-notaris. In 2017 begon ze in bij de HTF en nu volgt ze binnen de Vrije Studierichting alle leuke vakken. Ze houdt van film en literatuur en werkt als vrijwilliger in een klein filmhuis in Alphen aan den Rijn.

Moreel dilemma

Door: Arend Steunenberg

Hij kwam naast me staan en vroeg me of ik hier op mijn liefde stond te wachten. Dat moest cynisch bedoeld zijn, want bij deze Peterburgse kou is metrostation Primorskaja geen plek waar je afspreekt voor een romantische ontmoeting. Breed lachend liet hij zijn zwarte mondstompjes zien en vroeg om geld. Ik rook zijn drankadem en schudde mijn hoofd. Hij haalde zijn schouders op en begon hij in dronkemans-Russisch te declameren:

'Vaarwel, mijn vriend, vaarwel.'

Ik kende het gedicht. Het was van de dichter, filosoof en dronkenlap Jesenin. De dronkaard vroeg een kleine beloning voor zijn voordracht. Als ik hem een roebel gaf zou hij weggaan, beloofde hij. Ik zag weliswaar uit naar zijn vertrek, maar zei hem:

"Nee, daar koop je toch maar wodka voor. Daar ga ik niet voor betalen."

"Ah, u bent een buitenlander! Mijn vriend! Voor hetzelfde geld draag ik nog een gedicht voor."

Hij begon een ander gedicht van Jesenin:

'Ben je nog in leven, oudje van me?....'

Dat was een erg lang gedicht. Ik onderbrak zijn voordracht direct bij de eerste zin. Toen bracht hij een laatste argument in.

"Maakt u zich geen zorgen," zei hij en maakte een geoeffend-drinker-gebaar, "ik ben beroeps, wodka is voor amateurs..."

Ik begreep nu dat deze spiritusdrinker mijn geld niet aan dure wodka uit zou geven. Zuchtend gaf ik hem een roebel.

"U bent een goed mens," lachte hij en stapte slingerend in het grauw van sneeuw en kou. **P**

HTF Symposium: publieksfilosofie

Zaterdag 18 april
2020 10u tot 14u

(met aansluitend borrel)

Vondellaan 174, Utrecht

Dagvoorzitter: Leon Heuts
Publieksfilosofie is in Nederland al sinds de jaren negentig enorm in opkomst - inmiddels zijn er tijdschriften, websites en grote events als Brainwash. De Erasmus Universiteit kent zelfs de leerstoel Publieksfilosofie. Maar wat betekent het nu eigenlijk als filosofie zich buiten de academische paden begeeft, en zich engageert met het brede publiek? Afdalen van de Olympus en een vereenvoudigde versie van academische filosofie verspreiden - of verandert de filosofie

zelf doordat ze 'publiek gaat'? Hoe beoordeel je publieksfilosofie op kwaliteit? Moet er een keurmerk komen - of juist niet? Hoe werken filosofen samen met journalisten en kunstenaars? Dit symposium is uiteraard bedoeld voor iedereen, maar vooral ook voor de groeiende groep publieksfilosofen die meer grip willen krijgen op hun discipline. En ook elkaar beter willen leren kennen.

Entrée: 25 euro | studenten 10 euro | HTF-studenten gratis.
Voor programma, sprekers en aanmelden zie: www.hogeschoolvoortoegepastefilosofie.nl.

Karl Marx - Das Kapital

Studium Generale
maandag 17 februari

Academiegebouw Utrecht, 20u tot 21u30

Weinig denkers zijn zo geliefd en gehaat als Karl Marx. Zijn werk ontketende revoluties en inspireerde autoritaire regimes. Maar hij werd ook vaak verkeerd begrepen. Econoom prof. dr. Irene van Staveren (EUR) laat zien welke relevante lessen over kapitalisme en ongelijkheid we kunnen trekken uit Das Kapital.

© FOTO: LOUIS HARTLOOPER COMPLEX

FILM & FILOSOFIE (De denkende film)

Woensdagen 1, 8, 15, 22, 29 april
16 mei | 19u tot 21u.

Louis Hartlooper Complex - Utrecht

Film als kunstvorm is zoveel meer dan gemakkelijk verteerbaar amusement. Zelfs wanneer we geloven dat we met het verstand op nul kijken, trekken we voortdurend conclusies over wat we zien en horen en worden we constant aan het denken gezet. Deze cursus staat uitgebreid stil bij de verhouding tussen film en filosofie. Hoe word je als filmtoeschouwer een denkende mens? Volkskrant-filmjournalist Kevin Toma en student filosofie Sabine Winters stellen het plezier van het actieve, bewuste én filosofische filmkijken voorop, en dat aan de hand van talrijke prikkelende filmfragmenten. De cursus bestaat uit zes op elkaar aansluitende avonden van twee uur.

The School of Life Festival

Zaterdag 18 april 2020

12u tot 19u.

TivoliVredenburg Utrecht

De derde editie alweer. Volg in 1 dag het beste van The School of Life. Dit jaar opnieuw talks en workshops van (on)bekende filosofen en schrijvers.

#maakwerkvanfilosofie

HTF Hogeschool voor Toegepaste Filosofie

HTF

BACHELOR TOEGEPASTE FILOSOFIE **UTRECHT**

- Bestuur, Economie & Duurzaamheid
- Cultuur & Media
- Onderwijs (2e graads docent Filosofie en Burgerschap)

Later instromen? Informeer naar je mogelijkheden

www.hogeschoolvoortoegepastefilosofie.nl

Filosofie op straat

Filosofie is overal. Deze rubriek bevat voorbeelden van filosofie in het dagelijks leven. Kom je zelf een goed voorbeeld van 'filosofie op straat' tegen? Stuur het aan de redactie en wij drukken het hier af (phronesis@hogeschoolvoortoegepastefilosofie.nl).

'Tussen de tegenpolen van het meningspectrum gloort niet zozeer een gapend gat, maar een stille consensus.'

Rob Wijnberg in De Correspondent 24 dec. 2019
(Uit: We zijn het meer eens dan we denken)

**Alicja Gescinska:
'Sommigen zien filosofen als
jukeboxen voor kennis.'**

De Tijd - 5 Okt. 2019

**Wij
participeren
dus
wij zijn**

*Dág overheid, we lossen
het zelf wel op*

Filosofie Magazine

Omdat woorden de werkelijkheid beïnvloeden, moeten we op onze hoede zijn voor politici met een voorkeur voor oorlogsmetaforen.

NRC - 21 december 2019

**'Filosofie is de meest
anti-elitaire bezigheid die
er is. Het enige wat je er
voor nodig hebt, is je
eigen verstand.'**

Denker des Vaderlands Daan Roovers
voor Brainwash.nl - maart 2019